

Satu Gröndahl, Centrum för multietniskforskning, Uppsala universitet

Från Rinkeby till Pajala: Konstruktionen av invandrar- och minoritetskultur i Sverige vid millennieskiftet

Projektets syfte har varit att analysera konstruktionen av ”invandrarkultur” respektive ”minoritetskultur” under den period då den nya minoritetspolitiken i Sverige lanserades och åren därefter. En genomgripande ändring i svensk minoritetspolitik skedde 2000 då Sverige ratificerade Europarådets konventioner om nationella minoriteter. Den nya minoritetspolitiken innebär att det konstituerats två olika kategorier av minoriteter i landet, med olika skydd, status och rättigheter; nationella minoriteter och invandrare. De nationella minoriteterna och deras språk är judar (jiddisch), romer och resande (romani, chib) samer (samiska), sverigefinnar (finska) och tornedalingar (meänkieli). Av de nationella minoriteterna har projektet fokuserat på den samiska, sverigefinska och tornedalska minoriteten. Den svenska staten har bundit sig till att se till att de nationella minoriteternas kulturer och språk överlever på lång sikt i landet, deras rätt till sin kultur och sina språk har därmed stärkts, medan övriga etniska grupper inte tillskrivits motsvarande rättigheter.

Projektet fokuserar på ”kultur” och ”språk” som diskursiva kategorier genom vilka maktojämlighet kan manifesteras. Den övergripande frågeställningen för projektet har varit om konstruktionen av kulturell särart för de nationella minoriteterna medför en positivare representation, och vice versa, om konstruktionen av kulturell särart utmynnar för invandrargrupperna i en rasifierad sådan. Projektet behandlar med andra ord även frågan om hur formella rättigheter påverkar identitet och kultur och föreställningar om dem. Projektets syfte har vidare varit att analysera på vilket sätt olika aktörer interagerar och påverkar konstruktionen av annanhet i samhället. Analysen har utgått ifrån litteratur- och kultursociologisk teoribildning och de presumtiva analyskategorierna har varit kategorierna ras/etnicitet och kön/genus. Särskilt ska konstruktionen av invandrar- respektive minoritetskvinnors roll som kulturbärare analyseras. Under projektets gång har det visat sig vara nödvändigt att även inkludera kategorin klass i analysen.

Projektets viktigaste resultat

Bland projektets viktigaste resultat kan nämnas att den diskursiva separationen i beskrivningen och förståelsen av nationella minoriteters respektive andra etniska gruppers ”kulturer” tycks ha ytterligare fördjupats sedan millennieskiftet. På makronivån kommer detta senast till uttryck i bland annat utvecklingen av minoritets- och språkpolitiken där nya förvaltningsområden för samiska och finska språket införts 2010.

Den diskursiva separationen av olika etniska grupper i Sverige kan bland annat ses i att olika gruppers möjligheter att i offentligheten förhandla om sina identiteter diversifierats, i beskrivningen av minoritets- respektive invandrarkultur och i de förskjutningar som skett

i förståelsen av det intersektionella samspelet mellan kategorierna ras/ethnicitet, kön/genus och klass.

Medan de nationella minoriteternas centrala organisationer i ökande grad kan förhandla om sina kulturella och språkliga behov och rättigheter med statliga och kommunala myndigheter, har likadana möjligheter fortfarande inte tillskrivits så kallade invandrarkollektiv. Medan författare med sina rötter i nationella minoriteter i dag gärna manifesterar sin tillhörighet i dessa minoriteter, finns det en tydlig tendens att författare med sin bakgrund i andra länder enbart kan betona sin "svenska" identitet. Det är också tydligt att de undersökta nationella minoriteternas "etniska" identiteter tillskrivs positiva och emancipatoriska konnotationer, medan dessa identiteter beskrivs genom rasifierande och sexualiserande diskurser då det gäller invandrarkollektiv.

Etnifieringen av invandrarkollektiv har förvisso dokumenterats även av den tidigare forskningen, men denna tendens tycks ha fördjupats i och med att den offentliga förståelsen av vad som hör till den nationella kulturen fastslagits.

Ett resultat är också att nationella minoriteter, i synnerhet sverigefinnar och tornedalingar, i ökande grad i offentligheten skildras genom kategorin (arbetar)klass. Klassen har med andra ord visat sig vara en viktig kategori i perceptionen av de undersökta nationella minoriteternas identitets- och kulturformationer. Emellertid kan detta även ses som en tendens att skriva in dessa minoriteter i den omarkerade svenskheten och som en del av folkhemmets och modernitetens projekt.

Lika väl tycks det vara tydligt att essentialiseringen och etnifieringen av det kvinnliga subjektet bland sverigefinnar, tornedalingar och samer utmynnar i mera positiva konnotationer än vad motsvarande process utmynnar i då det kommer till "invandrarkvinnor". Medan den kvinnliga subjektformuleringen bland de nationella minoriteterna ofta binds till den omarkerade och bejakade kvinnligheten, utgör ras och sexualitet centrala kategorier i förståelsen av subjektet "invandrarkvinnor". Etnifieringen av minoritetskvinnor kan med andra ord förstås som en emancipatorisk process som närmar dem samhället i stort, medan etnifieringen av "invandrarkvinnor" tillskriver dem en låst position utanför samhället.

Projektets två viktigaste publikationer och ett resonemang om dessa
Bland de viktigaste publikationerna kan nämnas "Politik, litteratur och makt. Hur görs 'invandrar'- och 'minoritetslitteratur'?" (2007) och "Multicultural or Multilingual Literature: A Swedish Dilemma?" (2009). I dessa artiklar diskuteras hur den partikularistiska diskursen som i allt ökande grad används om nationella minoriteter utmynnar i själva verket i att dessa grupper, alltmer dras närmare den normativa vitheten eller "svenskheten" eller till och med uppfattas som en essentiell del av den. Till exempel har den finskfödda Susanna Alakoskis *Svinalängorna* (2006) mottagits som en viktig och universellt gångbar beskrivning av det svenska (klass)samhället. Däremot finns det

tendenser till att framhäva skillnader mellan ”invandrarkulturer” och det övriga samhället. Etfinieringen av ”invandrarlitteratur” eller ”andra generationens litteratur” mynnar ut i stereotypiserande förståelse av ”invandrarkultur”. Som exempel kan nämnas receptionen av Fateme Behros, Maryam Bakhtyaris eller Jonas Hassen Khemiris produktion där rasifieringen och även sexualiseringen av författarna och romanernas tematik är ett genomgående inslag.

En samlingsvolym av projektets artiklar publiceras under 2010 eller 2011.

Nya forskningsfrågor som har genererats genom projektet

Förutom utvecklandet av de mera teoretiska utgångspunkterna vid intersektionell forskning i en svensk kontext borde forskningen om olika etniska grupper i Sverige innefatta även analyser om de övriga nationella minoriteternas kulturella representation, deras identitetsbildning och perceptionen av dessa. Forskningen är bristfällig i synnerhet då det kommer till dagens situation beträffande romer och resande, men även den judiska minoriteten.

Projektarbetet har presenterats vid konferenser såsom “Workshop of the project Peripheral autonomy? Longitudinal analyses of cultural transfer in the literary fields of small language communities”, Gent University, Belgium; “Conference Borders in Nordic Literature, IASS International Association for Scandinavian Studies”, Turku, Finland, (2006); “Literature for Europe: European Identities in a Globalizing World. ESF-Liu Conference”, European Science Foundation. Linköping University, Sweden; “SASS Society for the Advancement of Scandinavian Study”, Augustana College, Davenport, Iowa/Rock Island, Illinois; ”Det flerkulturelle samfunn, Det Norske Videnskaps-Akademis jubileumsseminar”, Det Norske Videnskaps-Akademi, Oslo, Norge, (2007); ”Lika olika eller olika lika”, Vetenskapsrådets kvartalsseminarium, Stockholm, Sverige, (2009).

Forskningsprojektet har även bidragit till grundande av ett teoretiskt inriktat nordiskt nätverk inom intersektionella litteraturstudier, Diversity in Nordic Literature (DINO, <http://www.valentin.uu.se/>). Nätverket har sitt säte vid Hugo Valentin-centrum. Stygruppen består av forskare vid Helsingfors, Åbo, Tromsö och Uppsala universitet.